

ШЕСТ ВЕКОВА МАНАСТИРА СВЕТИ СТЕВАН У ЛИПОВЦУ

(Зборник радова са научног скупа поводом 6 векова манастира Свети Стеван у Липовцу)

Испод планине Лесковик (огра-
нак Озрена) налази се манастир Свети
Стеван у Липовцу. Име је добио, као
и оближње село, по средњовековном
граду Липовцу, подигнутом на врху
Лесковица. Манастир су основали
пребегли монаси из јужних крајева
српске средњовековне државе на челу
са монахом Германом 1399. О томе
сведочи натпис изнад портала запад-
них врата у манастирској цркви Прео-
бражења Господњег који се налази.
Ктитори манастира су кнежеви Сте-
фан и Вук Лазаревић.

Током вишевековног турског
ропства, манастир је често пљачкан, а
монаси прогањани и убијани.

Са ослобођењем од Турака ство-
рени су услови за миран развој мана-
стира. У периоду од 1833. до 1866. Св.
Стеван је метох манастира Св. Романа
у Ђунису, а после тога до данашњих
дана делује самостално.

Манастир Св. Стеван у Липовцу,
као и остали у Србији, од свог оснива-
ња до данас представљао је оазу мира
и самоће, али и сигурност за вернике
и посетиоце. Он је одолео зубу време-

на и делио је судбину са својим наро-
дом.

Данас манастирска монашка за-
једница има за старешину оца архи-
мандрита Дионисија и сестринство од
12 монахиња и две искушенице.

Поводом 600-годишњице од на-
станка манастира Св. Стеван у Липов-
цу, дана 04. и 05.11.1999. одржан је на-
учни скуп у организацији Скупштине
општине Алексинац, Нишке епархије
и Архива Србије. Ово је први научни
скуп ове врсте у Липовцу, организо-
ван са циљем да се нешто више сазна
о манастиру који по својој архитекту-
ри припада групи манастира и цркава
које су грађене у последњој четвртини
четрнаестог века и одликују се бога-
том орнаментиком, споља и изнутра.

Ангажовањем истраживача из
различитих научних институција и
дисциплина учињен је значајан корак
у корист интердисциплинарног при-
ступа проблему. Научном скупу при-
суствовали су наши врхунски позна-
ваоци проблематике из области: архи-
вистике, историје, теологије, археоло-
гије и архитектуре. Сви радови са

овог научног скупа штампани су у Зборнику, чија је промоција била 19.08.2002. у конаку манастира Свети Стеван у Липовцу уз присуство највиших црквених достојанственика, представника општине Алексинац, као и великог броја грађана Алексинца и околине.

Радови у овом Зборнику, гледано у целини, представљају објективну научну подлогу за даља истраживање. Вредност појединих саопштења (прилога) треба ценити почев од тога колико су плод истраживања у зависности од квалитета употребљених извора. Радови углавном обухватају духовну, културну, просветну и хуманитарну делатност манастира. Испреплетеност и повезаност ових делатности отвара могућност да се у целисти сагледа целина коју чине: комплекс манастира са храмом, конаци, економски објекти, стара школа, воденица, гробље иза манастира и остаци оближњег утврђења.

У првом раду Зборника, др Димитрије Калезић, професор са Геолошког факултета у Београду, у свом раду "Улога монаштва и манастира у историји Срба" истиче колики су значај имали монаштво и манастири у прошлости па све до данас: "Из књига насталих у манастирима и праксе зачете у манастирима креће сва историја и култура српска, почев од духовне и култне, преко књижевне и културне, до уметничке и здравствене. Зато манастир није хладна кућа самаца, него обитељ где се обитава и ради овде на земљи и у времену, али и за небо и вечност."

Рад др Марка Поповића, научног сарадника Археолошког института из Београда, обухвата научне резултате археолошког истраживања на

комплексу у Липовцу (црква и Липовачки град).

Кроз след података, професор у пензији Миодраг Спирић, у свом прилогу "Манастири у Бованској нахији у XVI веку" даје кратак осврт на 19 манастира у Бованској нахији, а међу њима је и манастир Липовац који се први пут у турском попису помиње у Крушевачком дефтеру 55 из 1516. Уписан је као манастир Преображење и има 3 калуђера, а годишње обавезе су му износиле 448 акчи.

Историјат манастира Свети Стеван од 1399. до 1999. дао је у свом раду Мирослав Илић из Музеја српске православне цркве, пратећи духовни живот и делатност у манастиру, али и његову хуману улогу. Ту се до Другог светског рата налазио Дом слепих девојака. У Манастиру су, такође, била смештена ретардирана деца све до 1963. Манастир у Липовцу посетиле су многе знамените личности. Међу првима био је кнез Милан Обреновић 1880, а 1934. месец дана пре трагичне погибије манастир је посетио краљ Југославије, Александар I Карађорђевић.

У раду "Липовац у свом времену" др Слободан Бранковић из Војноисторијског института у Београду, прати живот и рад манастира у временским периодима:

1. Липовац у антици;
2. Липовац у средњем веку;
3. Хришћанство у Алексиначком поморављу пре изградње Манастира Липовац;
4. Зидање Манастира;
5. Липовац под Османлијама;
6. Манастир Липовац у Кнежевини Србији;

7. Липовачки крај у време велике источне кризе, Балканских и Првог светског рата.

Мр Миодраг Анђелковић из Завода за заштиту споменика у Нишу, у свом прилогу "О остацима животописа у манастиру Свети Стеван у Липовцу" повлачи паралелу са остацима сликарства Богородице Љевишке у Призрену и манастира Свети Стеван у Липовцу, односно ликовних прохтева двојице великана српске историје, краља Милутина и деспота Стефана Лазаревића.

Анђелковић истиче да је тек актом Завода бр. 15961/ 1 од 15.10.1975. српској јавности скренута пажња на постојање још једног културног добра на њеној територији, комплекс манастира у Липовцу. Тада су извршена темељна археолошка истраживања, архитектонске анализе, конзервација и санација.

Иконографски програм зиданог сликарства у Манастиру Липовац, аутора Бранислава Цветковић – Завичајни Музеј Јагодина, заснива се на вековима негованој традицији пониклој у византијским ученим средиштима. Он нам преноси и истиче пре свега Дикијев живопис који је складно уклопљен у простору мале средње-вековне цркве.

Посебан значај има рад арх. Александра Радовића, директора Завода за заштиту споменика у Нишу, "Конзерваторско – рестаураторски радови у комплексу манастира Свети Стеван у Липовцу". Овај комплекс представља споменичку целину и представља споменик културе од великог значаја на основу категоризације споменика материјалне културе. Програм ревитализације донет је 1969, али је на самом почетку заустав-

љен отварањем каменолома у непосредној близини манастира. Тек кад је овај вандализам заустављен судском одлуком, извршена је санација цркве. Затим је изведен низ конзерваторско-рестаураторских захвата: дренажни систем око целог објекта, калдрма, ископавања у порти и др. Даље интервенције, које се реализују кроз вишегодишњи период имају за циљ потпуну и свеобухватну ревитализацију манастира према програму из 1969.

Истраживања која је вршио др Предраг Пузовић, професор на Богословском факултету у Београду, представљају значајан допринос и откривају да у Архиву Србије има значајне архивске грађе о манастиру Липовац. Прво обнављање манастира почетком XIX помиње се 1816. сазнајемо да је сазидан од камена и покривен ћерамидом. Свештеник Стеван (Макаријевић) из Алексинца био је "надзиратељ" над обновом и проширењем подрума манастирског конака. Када је марта 1836. наишао на људски костур и једну сребрну икону, предао их је кнезу Милошу. Манастир доживљава прави препород подизањем школе у непосредној близини 1867. завршетком градње новог манастирског конака 1871, изградњом воденице, звонаре, штале за смештај манастирске стокe и др.

Мр Слободан Милеуснић из Музеја Српске православне цркве, у свом раду "Манастир Липовац у другој половини 19. века" користио је архивску грађу из фонда архивалија при музеју. У тој грађи налазе се и три инвентара из манастира Липовац: из 1856, 1859. и 1860. Они дају слику о економском и социјалном стању, о духовном животу и црквеној организацији унутар манастира.

Архивски саветник Љубодраг Поповић у свом прилогу "Један неизвршени задатак манастира Св. Стеван у Липовцу 1914. године" износи најважније детаље преписке Министарства просвете и управника Народног музеја о збрињавању предмета Народног музеја, Етнографског музеја и Народне библиотеке. Иако су припреме за пребацивање експоната и материјала ових установа у манастиру Липовац текле по плану, министар Јовановић је једном цедуљом променио правац: "Музејске и остале ствари намењене за Манастир Св. Стеван, треба упутити у Скопље". Сав овај материјал страдао је у Првом светском рату. Аутор овог прилога пита се да ли би његова судбина била другачија да је урађено по првобитном плану.

Архивски саветник мр Владимир Милосављевић из Архива Србије, свој рад посветио је изградњи школе у Липовцу, која је подигнута на земљишту манастира. Радови на изградњи школе отпочели су у јесен 1869, а завршени 26.07.1871. када начелник Среза Алексиначког обавештава Министарство просвете и црквених дела "да је липовачка школа довршена у свему".

На крају треба истаћи да Зборник радова располаже обиљем изворног материјала, списком литературе, коришћених извора, архивске грађе, докумената, фотографија, рецензијом, а штампано је и неколико радова који се не односе на манастир Липовац.

Из садржине овог Зборника следи позив да се наставе даља истраживања комплекса манастира Липовац. Може се закључити да ни аутори прилога ни организатори научног скупа нису имали намеру да дају коначну и

свеобухватну оцену рада и доприноса манастира. Зборник има и савремени значај, јер представља узорну студију о томе како манастир може да утиче на живот у Алексиначком поморављу и шире.